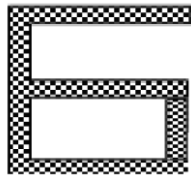

*Самые яркие вспышки в мире науки
не завершены, пока не будет доказано,
что у них есть соответствия
в мире фактов.
Джон Тиндалл*

ІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

УДК 339.944.009.12: 001.11

Піддубна Л. І.

УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА: ОГЛЯД НАУКОВИХ ПРАЦЬ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИРІЧЧЯ

The research paper provides the analytical review of the last decade scientific publications dedicated to the study of problems of management of international company's competitiveness.

Сучасна парадигма світового економічного розвитку формується через всебічне дослідження сутності та проблем забезпечення конкурентоспроможності підприємств, регіонів, країн, інтеграційних угруповань. Глобалізація конкуренції та посилення взаємозалежності її суб'єктів надають феномену конкурентоспроможності нової якості – із критерію оцінки конкурентного успіху він стрімко перетворюється в імператив розвитку, на базі якого формується нова конфігурація міжнародного поділу праці, утверджуються нові правила гри на світових ринках, розподіляються у глобальних масштабах власність, доходи, рента та ролі суб'єктів у світовій економіці. Відповідно, проблематика конкурентоспроможності перетворилася у найбільш значущий напрям сучасних наукових досліджень і перебуває у просторі підвищеної уваги зарубіжних і вітчизняних учених.

Одним із найбільш очевидних результатів досліджень стало зростання спеціалізації управлінських дисциплін, організаційною складовою яких стало управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Становлення цієї наукової і навчальної дисципліни відбувається у ситуації, коли абсолютно очевидними, з одного боку, є нові якісні ознаки об'єкта управління, а з іншого – явний "дефіцит" теоретичних і методологічних засад управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства, методи і технології якого істотно ускладнюються в умовах глобальної конкуренції. Відповіддю на цю ситуацію став науковий пошук не тільки адекватних управлінських моделей конкурентоспроможності підприємств, а й пошук нової парадигми об'єкта управління. Ретроспективний аналіз розвитку світової економічної думки під кутом зору цих проблем є актуальним, оскільки дозволяє виявити вектор пошуку і систему координат, в якій ученими різних країн ведуть-

ся дослідження управлінського механізму конкурентоспроможності.

Метою статті є огляд наукових праць останнього десятиріччя, які присвячені проблемам управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства і охоплюють ключові – об'єкт-суб'єктний, структурно-функціональний та інформаційний – аспекти дослідження.

Огляд не перевищує п'ятдесяти наукових праць – монографій і статей – що порівняно з тим обсягом літератури з даної проблематики, який постійно зростає в останнє десятиріччя, є незначною цифрою. Проте вибірка наукових праць, охоплених оглядом, на думку автора, є достатньою, оскільки включає як найбільш фундаментальні праці, так і авторів досліджень, про що свідчать наведені у огляді такі прізвища, як М. Бест, А. Воронкова, С. Гареллі, В. Геєць, П. Друкер, Ю. Іванов, Н. Калужнова, М. Кизим, П. Кругман, В. Пономаренко, М. Портер, Р. Фатхутдінов, які представляють сучасні наукові школи дослідження проблем конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність як наукове поняття і предмет дослідження

З часу введення у науковий обіг у 80-х роках ХХ століття терміна "конкурентоспроможність" дискусії щодо його походження і економічного змісту ніколи не вщухали, але з початком ХХІ століття вони набули особливого розмаху, охоплюючи увесь вертикальний об'єктний ряд – від окремої особистості і малих груп до конкурентоспроможності великих підприємств, організацій, транснаціональних угруповань і країн. Сам факт появи "нової хвилі" у зарубіжних і вітчизняних теоретичних дослідженнях конкурентоспроможності свідчить про істотну девальвацію її неокласичної версії та спроби осмислити у новій системі координат те, що за визначенням американського вченого К. Айгінгера, "туманно символізується поняттям "конкурентоспроможність" [1, с. 63].

При цьому у межах західної економічної думки виникли два конкуруючі напрямки – "академічний мейнстрим" у неоліберальному його варіанті і "неорационалізм", представлений висококваліфікованими економістами, менеджерами і викладачами університетів, які залучаються до "мозкових центрів", що надають широкий діапазон аналітичних та інформаційних послуг бізнес-структурам.

Для представників "академічного мейнстріму" абстрактний рівень, який включає пізнання і пояснення сутності явища, вважається взагалі зайвим і навіть недоцільним. "Вони, – зазначає В. Іноземцев, – базують свої думки не стільки на абстрактних поняттях і категоріях", скільки на реаліях, які надаються історією успіхів і невдач національної промисловості і торгівлі" [2, с. 115]. Віддзеркаленням "зайвості" цього рівня дослідження є позиція американських вчених А. Калпа і Д. Соberman, які констатують: "Нічого міркувати про конкурентоспроможність, шукати дефініції і будувати теорії. Конкурентоспроможність – це очевидна реальність і її треба сприйняти та опанувати" [3, с. 45]. Реальність конкурентоспроможності,

безсумнівно, є зрозумілою для практиків і вчених, проте без аналізу її причин, сутності та особливостей формування на міжнародному рівні неможливими є "сприйняття й опанування" механізмів забезпечення конкурентоспроможності.

Переважає більшість сучасних західних досліджень конкурентоспроможності – це наукова продукція "мозкових центрів" або "економістів-практиків", що спрямована на формування альтернативних концепцій, в яких акцентується увага на тому чи іншому аспекті явища, і на підставі яких виникло безліч "теоретичних моделей" конкурентоспроможності. Ці моделі наповнюються відповідним емпіричним змістом, що сприймається як підтвердження практичної цінності, та породжує ілюзію їх концептуального значення. Проте "новий" пізнавальний потенціал, що формується на цій основі, не тільки не забезпе-

чує підвищення рівня концептуалізації, а навпаки – посилює фрагментацію знання у дисциплінарних відсіках, у кожному з яких пропонується своє бачення теоретичних основ конкурентоспроможності. І хоча все більш активізується перехід від спрощених тавтологічних до більш досконалих міждисциплінарних дефініцій, проблема теоретичних основ конкурентоспроможності дотепер залишається предметом багатодисциплінарного, а не між- або наддисциплінарного знання. Загальний стан розробки теоретичних основ конкурентоспроможності сьогодні визначається сукупністю дисциплінарних бачень, які у формі матриці парадигм конкурентоспроможності наведені на рисунку.

Рис. Матриця парадигм конкурентоспроможності

Поведінкова парадигма (див. рисунок) відбиває неокласичну методологію аналізу, в якій об'єкт дослідження звужується до внутрішнього простору ринкових систем, а предмет – до "принципів конкуренції" [4, с. 12]. За цією методологією, конкурентоспроможність має ендогенне походження і як категорія наукового пізнання працює лише в межах внутрішнього простору ринку та жорстко прив'язана до підприємницьких здібностей конкуруючих суб'єктів. Відбиваючи соціально-психологічні та когнітивні аспекти конкуренції, така методологія аналізу формує спрощене і спотворене уявлення конкурентоспроможності як "спроможності суб'єкта до конкуренції" [4, с. 16], в якому суб'єктна компонента гносеологічно є зайвою, оскільки здатність до конкуренції є іманентною властивістю діючого суб'єкта ринку, втрата якої автоматично позбавляє його ринкового статусу.

Просторово-географічна парадигма віддзеркалює той вид дисциплінарного мислення, який крізь просторово-географічний чинник намагається висвітлити сутнісне ядро конкурентоспроможності. Цей підхід бере свій початок із колишньої ідеї територіально-виробничих комплексів, яка у 80-х роках ХХ ст. М. Портером трансформована у концепцію "кластерної організації бізнесу" [4]. У межах цієї концепції увага фокусується

на пошуку "ідеального" кластеру, який, на думку американських вчених [5; 6], є найбільш ефективною моделлю розвитку і підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Водночас слід зазначити і праці [7; 8], де "кластер Портера" визначається як "бренд Портера", який, зазначають британські економісти Р. Мартін і Р. Санлі, "швидко купили вчені і практики, але, як і усі модні речі, "кластер" скоро вийде з моди" [7, с. 12].

Серед сучасних наукових праць, присвячених кластерному аналізу проблем конкурентоспроможності, слід виділити роботи П. Кругмана [9], В. Лундвала [10], І. Пилипенко [11], М. Пивоварової [12], в яких у науковий обіг введені такі поняття, як "простір готовності", "простір актуального рівня розвитку", "область адекватності", "щільність економічних систем", що суттєво розширюють теоретичну базу і збагачують потенціал дослідження конкурентоспроможності. Проте слід зазначити, що просторово-географічний підхід акцентує увагу на умовах формування, а не на розкритті сутності конкурентоспроможності і, при усій його корисності, не забезпечує її пізнання як явища.

Інституційно-організаційна парадигма, за визначенням М. Беста, є теоретичною відповіддю на "смерть виробничо-

орієнтованої концепції конкурентоспроможності" [13, с. 36], або реакцією на реальне посилення зовнішньоекономічної функції західних держав і формування з початком XXI століття у світовому господарстві нової системи взаємодії зі структурою зв'язком "державна – корпорація", що суттєво модифікує суб'єктний контур міжнародної конкуренції і формує підґрунтя "інституційної матриці" конкурентоспроможності, в якій "видима рука" держави домінує над "невидимою рукою" ринку [13, с. 17].

Системна парадигма конкурентоспроможності є певним відкликом на "теоретичний вакуум", що виник на ґрунті дисциплінарних описів конкурентоспроможності, і який намагалися заповнити її новими концепціями, у тому числі вчені країн пострадянського простору. Дослідження у цьому напрямку достатньо широким фронтом були розгорнуті у Російській Федерації, Україні, Білорусії. У наукових працях учених цих країн існуючі концепції конкурентоспроможності піддаються сумнівам не стільки відкритою їх критикою, скільки новим методологічним апаратом і глибиною дослідження.

Діапазон уявлень конкурентоспроможності у межах системної парадигми також є широким – від дефініції як системної властивості економічної системи [14] або системних умов відтворення економічного суб'єкта [15] до уявлення як поняття, що наближається до сталого розвитку [16]. Ці дефініції віддзеркалюють прагнення осмислити конкурентоспроможність у більш широкому контексті – "адаптації системи до впливу зовнішнього середовища" (Ю. Іванов), "відтворення функції ринкового суб'єкта" (С. Миргородська) чи "всеохоплюючого процесу економічного розвитку" (Н. Калюжнова). Останній контекст дослідження конкурентоспроможності, зазначає О. Швиданенко, має найбільші перспективи стати інтегрованим [17, с. 666], але методологічного інструментарію його реалізації дотепер не існує.

Огляд наукових праць свідчить про істотні зміни у методологічному апараті дослідження та системне спрямування сучасного наукового пошуку теоретичних основ конкурентоспроможності. Проте при усій великій кількості цих праць, проблема прориву до нового рівня концептуалізації у дослідженні теоретичних основ конкурентоспроможності дотепер залишається відкритою. Аналіз праць дає підстави стверджувати, що вирішенню цієї проблеми заважає принцип наукової поведінки, який П. Отмахов визначає як "віру, схилання перед авторитетом і трансформовану у переконливість звичку" [18, с. 134].

Конкретним проявом цього принципу поведінки є некоректне і майже аксіоматичне сприйняття західних досліджень, і, зокрема, тих, у яких їх автори не відчують особливого теоретичного дискомфорту від дефініції конкурентоспроможності як "спроможності до конкуренції" [4], проте для більшості дослідників дотепер залишаються "дороговказом" теоретичних основ конкурентоспроможності. Достатньо відкрити науково-який підручник з управління конкурентоспроможністю, щоб переконатися у тому, що студентів-економістів вчать саме за цією "формулою конкурентоспроможності" зі сподіванням, що у них не виникне питання стосовно її тавтологічної конструкції. А якщо і виникне, то, як зазначала Дж. Робінсон, "вони вже стануть професорами або менеджерами" [18, с. 64]. Незважаючи на застереження учених [19; 20] щодо недоліків і вад концептуально-методологічного характеру роботи [4], рівень рефлексії і цитування її постулатів і положень у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях є такими, що іноді здається: корисний принцип наукової коректності вже перейшов усі розумні масштаби.

Рух утвореною стежкою, безумовно, зручний, але й "інтелектуального стрибка" не забезпечує. Досягнення нового рівня концептуалізації теоретичних основ конкурентоспроможності вимагає "проривної" методології дослідження, і, насамперед, – радикальної зміни традиційного русла дослідження: переходу від аналізу внутрішніх ринково-конкурентних процесів до акценту на відтворювальну роль результатів у механізмі функціонування економічних систем.

Розгляд економічного розвитку як відкритої системи та як сукупності підсистем виробництва, розподілу, обміну і споживання, а також виділення таких елементів, як міжсередови-

щний простір, інституційно-регулятивний механізм взаємодії та результат взаємодії дозволяє сконцентрувати увагу на вирішальній ролі результативної компоненти, яка фокусує в собі проблему функціонування та розвитку сучасних економічних систем. Ключовими аспектами дослідження у цій моделі стають системно-праксеологічні умови і обмеження у реалізації цілей взаємодії виробничої і ринкової підсистем економічного розвитку. Формалізований опис і визначення цих умов, вимог і обмежень дозволяють розробити концептуально новий варіант теоретичної моделі конкурентоспроможності, в якій вона постає як явище-система, що синтезує у собі ресурсно-технологічну (потенціал взаємодії), просторово-темпоральну (поле і час взаємодії), інституційну (правила і норми взаємодії), соціально-когнітивну (здатність до взаємодії) та інформаційну (міра, ступінь взаємодії) компоненти і властивості. Цей набір компонент визначає конкурентоспроможність як "норму" або "спосіб буття" ринкових агентів і, одночасно, як інструмент їх системного стягування і взаємодії, в результаті чого, як зазначає С. Гареллі, вона "стає в економіці тим, що гравітація у фізиці – силою, яка формує сьогодення сучасного економічного розвитку" [21, с. 7].

Управлінський механізм конкурентоспроможності підприємства

Наскільки "розпорошеним" у сучасних дослідженнях залишається сутнісний бік конкурентоспроможності, настільки ж фокусованою є організаційно-управлінська проблематика конкурентоспроможності. Вона складає майже третину усієї тематики наукових статей і рецензованих праць, опублікованих у 2002 – 2007 р. р. у популярних у США журналах економічної літератури (The Journal of Economic Literature – JEL) і промисловості, конкуренції і торгівлі (The Journal of Industry, Competition and Trade). При цьому спектр наукових досліджень постійно зростає і їх огляд доцільно розташувати у проблемному полі структурного, функціонального та інформаційного синтезу систем управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств.

У сучасних дискусіях щодо структурного синтезу систем управління конкурентоспроможністю підприємств домінують два протилежні підходи – ієрархічний, що віддзеркалює положення теорії багаторівневих ієрархічних структур, і сітковий, що відбиває кластерний принцип формування конкурентних пєреваг.

Аналізуючи різні типи організаційних структур, більшість учених розглядає їх як засіб (інструмент) вирішення конкретних завдань управління і в цьому контексті спростовуються існуючі у літературі думки щодо "кінця ієрархічних структур". Автор багатьох наукових праць із менеджменту, американський вчений П. Друкер, у книзі "Задачі менеджмента в XXI веку" [22] з цього приводу зазначає: "Думки про "кінець ієрархії" є просто нісенітницею... У будь-якій організації має існувати незаперечний авторитет, "бос", – той, хто приймає остаточне рішення і якому беззаперечно підпорядковуються решта співробітників... У ситуації підвищеного ризику, що є характерною для міжнародного бізнесу, "ієрархія" і її абсолютне визнання кожним співробітником організації є єдиною надією на порятунок. Друга ситуація у цій організації вимагає обговорення, третя – "роботи у команді" і т. д. [22, с. 25 – 26].

Головний висновок, що формулюється вченими, полягає у запереченні єдиної правильної організаційної структури управління. Разом із тим, акцентується увага на дуже важливому принципі структурного синтезу: кількість рівнів у системі управління має бути мінімальною, а організаційна структура має бути максимально "плоскою", оскільки, згідно з теорією інформації, кожен додатковий рівень (ланцюг) подвоює поміхи і вдвічі знижує цінність повідомлення [22, с. 29].

Спільною рисою зарубіжних і вітчизняних праць, в яких досліджуються проблеми структурного синтезу систем управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств, є повне виключення макроекономічного чинника з дослідницького процесу. Якщо позиція західних учених є зрозумілою – наявність розгалужених систем державного регулювання кон-

курентоспроможності у розвинених країнах дозволяє їм звужувати "кут зору" до мікроекономічного рівня, – то відсутність державно-регулятивного контуру у вітчизняних моделях управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств інакше як копіюванням західного "куту зору" визначити неможливо. При цьому не враховується той факт, що особливості міжнародної конкурентоспроможності підприємства визначаються, насамперед, її інституційною складовою – сукупністю правил і норм регулювання міжнародної економічної діяльності, які апріорі мають міждержавні витoki і відображають в собі національно-державні інтереси країн з їх протиріччями і асиметріями в потенціалах реалізації, що створює передумови етатизації та формування особливого "державно-корпоративного коду" міжнародної конкурентоспроможності підприємства. У повній відповідності з цим "кодом" все більш чітко виявляється тенденція формування нової міжнародно-правової парадигми управління світогосподарськими процесами зі злиттям політичних і економічних функцій держав і посилення ролі міжнародних регулятивних інституцій.

Усвідомлення глибини і радикальності цих змін у вітчизняних дослідженнях, на жаль, явно запізнювалося, а зарубіжні оцінки не знаходили інтелектуального відклику. Серед прикладів цієї оцінки може бути наведена позиція російського вченого М. Гельвановського: "Стрижнем національної державної стратегії конкурентоспроможності, зазначає він, повинна стати консолідована система держави та корпорацій, яка виступатиме на зовнішніх ринках як своєрідна корпорація корпорацій. Останнє має утворити основне ядро національної моделі економічного розвитку економічної системи Росії в XXI столітті" [23, с. 8].

На проблемі асиметрії у правилах гри, що утверджуються на світових ринках, акцентує увагу перуанський дипломат і вчений Освальдо де Ріверо у книзі "Міф про розвиток: нежиттєздатні економіки XXI століття" [24]. "Більшість країн "Третього світу", зазначає він, не мають історично сформованих інститутів, аналогічних західним, які б виражали інтереси національних експортерів, сприяючи просуванню їх товарів на світових ринках і вирівнюючи для них умови конкуренції. ...У глобальній конкуренції це ставить їх у явно нерівноправне положення" [24, с. 6]. І, як підсумок: "Приблизники лозунгу "Менше держави!" забувають, що сучасні теорії економічного розвитку виникли на ґрунті капіталістичного модерніти, якої у бідних країнах не існує" [24, с. 117].

Актуальний аспект змін, що в умовах глобальної конкуренції зазнає управлінський механізм міжнародної конкурентоспроможності підприємства, стосується, насамперед, його суб'єктного контуру і методології синтезу. Вони зумовлюють потребу "інкорпорування" державного чинника у суб'єктний контур механізму, а, отже, – принципово нової методології синтезу, яка має передбачати єдину державно-корпоративну мету управління, державно-корпоративний механізм адаптації та вироблення управлінських рішень і забезпечувати синергетичний ефект інтегрування державно-регулятивного і управлінського контурів.

Потребу у такому підході до синтезу систем управління міжнародною конкурентоспроможністю раніше за інших усвідомили у США, де за рекомендаціями вчених у 80-х роках XX ст. була розпочата масштабна перебудова усіх державних структур та інституційної бази, спрямована на підвищення міжнародної конкурентоспроможності американських фірм і корпорацій [25]. Формування на макроекономічному рівні розвинутої системи державного регулювання конкурентоспроможності, а фактично – *нового суб'єкта управління* – дозволяє американським вченим зміщувати акцент на мікроекономічний рівень і концентрувати увагу на дослідженні тих проблем, вирішення яких забезпечує кумулятивний ефект підвищення конкурентоспроможності.

Особливий наголос робиться на дослідження саморегулюючих якостей організації, розробці нових методів і технологій поглинання деструктивного впливу зовнішнього середовища [26] у контексті, що "присотування організації до умов глобальної конкуренції вирішальною мірою визначається вну-

трішніми процесами усередині організації, ніж впливом зовнішніх факторів" [26, с. 14]. Із використанням міждисциплінарного підходу американські вчені акцентують увагу на зростаючій ролі нематеріальних активів та інтелектуального капіталу у підвищенні конкурентоспроможності корпорацій [27], необхідності впровадження "м'яких" організаційних моделей управління [28], формуванні плюралізму думок і стимулюванні діяльності неформальних груп усередині компаній [29]. Загальним уявленням є те, що процес уніфікації і "тиражування" організаційних структур "ставити під загрозу формування надлишкового організаційного фонду, здатного генерувати нові підходи і збагачувати конкурентний потенціал компаній" [22, с. 26].

Із цими координатами досліджень американських вчених корелюються і висновки вітчизняних вчених, у працях яких розглядаються організаційні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Серед найбільш фундаментальних із цих праць слід зазначити наукове видання "Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України", підготовлене вченими Інституту економіки та прогнозування НАН України, третій том якого "Конкурентоспроможність української економіки" [30] містить фундаментальний аналіз стану і комплексно висвітлює макро- і мікроекономічні передумови підвищення конкурентоспроможності української економіки.

Фокусованою подана організаційно-управлінська проблематика конкурентоспроможності підприємства у монографії "Управлінські рішення в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект" [31], в якій пропонуються нові оригінальні ідеї організаційного супроводу на підставі структуризації процесу управління конкурентоспроможністю підприємства.

Унікальним продуктом аналізу проблем теорії і практики управління конкурентоспроможністю підприємства є щорічне наукове видання "Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики" [32], в якому провідними вітчизняними ученими висвітлюється широке коло теоретико-методологічних і організаційно-управлінських проблем забезпечення конкурентоспроможності підприємств в умовах трансформаційної економіки і глобальної конкуренції.

Значна увага організаційно-управлінським аспектам підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств приділена у науковому виданні "Конкурентоспроможність підприємства: оцінка, діагностика, стратегія" [14], в якому з позицій системного і стратегічного підходів досліджується механізм впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на рівень конкурентоспроможності підприємства та пропонуються нові оригінальні підходи до організаційного підвищення його конкурентного статусу.

На основі новітніх наукових досліджень вченими ХНЕУ підготовлено підручник "Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства" [33], як свідчення їх істотного внеску у вирішення організаційно-управлінських проблем конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та їх адаптації до умов глобальної конкуренції.

Предметом підвищеної уваги є функціональний аспект управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Сама назва останніх наукових праць з цієї проблематики: "Призма ефективності" [34], "Экономическая результативность деятельности предприятий" [35], "Искусство результативного управления" [36], "Правильное управление" [37] – вказує на вектор наукового пошуку – у напрямі підвищення ефективності управлінського процесу. Проте, цей загальний вектор досліджень істотно диференціюється у наукових працях залежно від критеріальної ідентифікації ефекта управління і методів його кількісної оцінки. В одних дослідженнях він визначається крізь показники мінімізації витрат на управління [38], в інших – крізь показники максимізації результатів управління [39]. Спільною рисою існуючих підходів є уявлення недоречності "прямої" оцінки ефективності управлінського впливу на рівень конкурентоспроможності підприємства [31].

Функціональний аспект управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства все більше досліджується з

позицій кібернетичного і синергетичного підходів [40]. "Чим нижчим є рівень управління, зазначає А. Хачатуров, тим більшого значення у системі набуває кібернетична складова (коли важливим є моделювання процесу і корегуючі дії в межах певного етапу управління), і чим вищим є рівень управління, тим важливішою стає самоорганізуюча складова (коли важливим є розвиток і пристосування системи до змін зовнішнього середовища та її вивід на якісно новий рівень функціонування)" [40, с. 14]. Проблема розумного сполучення цих підходів, як зазначається у [41], полягає у тому, що питома вага менеджерів з "активною формою" поведінки у країнах не перевищує десяти відсотків, а решта готові виконувати рішення, сформульовані на вищому рівні [41, с. 523].

При загальному єдиному розумінні процесу управління як процедури вироблення впливів на об'єкт управління, що включає етапи цілевизначення, аналізу, проектування, планування і контролю, існують істотні відмінності у поглядах учених на зміст і форми дій на кожному з цих етапів управління. У фундаментальній роботі "Правильне управління", автором якої є відомий китайський учений Цзян Жу Сян, професор Пекінського університету, розкриваються особливості управління "по-китайськи", аналіз яких вказує на його істотні відмінності від принципів західного і, насамперед, американського менеджменту.

Ці відмінності стосуються, насамперед, процесу управління, який у традиційних західних його дефініціях є послідовною сукупністю дій, спрямованих на зміну стану об'єкта управління, а у китайському варіанті – "процесом виправлення імен" (чжен мин), в якому "ім'я" є понятійною одиницею, що поєднує зовнішній і внутрішній образи будь-якого об'єкта" [37, с. 283]. Інакше, процес управління "по-китайськи" є процесом змін ім'я-поняття об'єкта, що забезпечує його "правильне" розуміння суб'єктом за критеріями нормального перебігу бізнес-процесів і напрямків діяльності підприємств: будь-яке виникнення проблеми свідчить про "викривлення імен-понять" і потребу його "виправлення". Досліджуючи з позицій "виправлення імен" проблему рівня конкурентоспроможності підприємства, Цзян Жу Сян зазначає: "Велике підприємство не обов'язково є сильним, але невелике підприємство – обов'язково означає "несильне" [37, с. 285]. Тобто, ім'я-поняття "сила" відноситься до розмірів керованої системи: чим вона є більшою, тим потенційно більш сильною (конкурентоспроможною) може бути. Але, за відсутності "сили" підприємство, що стало "великим", не обов'язково стане конкурентоспроможним. Цей сценарій цілком відповідає реаліям української економіки, в якій великий розмір підприємств-велетнів у трансформаційний період виявився для них згубним, а невеликі підприємства змогли більш швидко й успішніше адаптуватися до нових економічних реалій.

Відмінності процесу управління "по-китайськи" не обмежуються лише "виправленням імен", а й охоплюють такі питання, як принципи формулювання цілей, "м'який" моніторинг процесу управління, акцент на "широкий" критерій ефективності управлінських рішень, масштаб стратегічного бачення на різних рівнях управлінської ієрархії та ін. "Якщо у західній культурі менеджменту, – зазначає російський китаєзнавець В. Малявін, – домінує індивідуалістична орієнтація з акцентом на рівність і внутрішній контроль, на раціональність методик і технічних засобів управління, то китайський підхід до управління відрізняється колективною орієнтацією, гуманітарним характером, підкоренням авторитету і зовнішнім контролем" [42, с. 16].

В останнє десятиріччя стрімко зросла кількість наукових праць, в яких досліджуються зв'язки між станом конкурентоспроможності та рівнем інформаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємств. Свідченням актуальності цієї проблематики є те, що спеціальний Звіт Всесвітнього економічного форуму у 2007 р. присвячено порівняльному аналізу конкурентоспроможності та стану застосування інформаційних технологій в економічному розвитку країн [43]. У більшості праць підтверджується факт існування як прямих, так і обернених зв'язків, проте, об'ґрунтування характеру, змі-

сту і механізму впливу інформаційного ресурсу на рівень конкурентоспроможності підприємств є неоднозначним. Так, у роботі L. Sanajaya "Порівняння національних конкурентних досягнень: економічний аналіз індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму" [44] висловлюється думка щодо методологічних недоліків розрахунку індексу конкурентоспроможності експертами Всесвітнього економічного форуму, що спричинює недостовірне відображення реального стану конкурентоспроможності та рівня інформаційно-технологічного розвитку країн.

Існують і дослідження, в яких інформаційний фактор взагалі не визнається як такий, що самостійно впливає на міжнародну конкурентоспроможність країн і підприємств. Так у роботі "Технологічна конкурентоспроможність, торгівля та напрями іноземної інвестиції" [45], згідно з неошумпетеріанським підходом, зазначається, що "детермінантами конкурентоспроможності є технології, розмір ринку та доступність ресурсів, а інформаційний фактор впливає непрямо – крізь зазначені детермінанти – на рівень конкурентоспроможності" [45, с. 8].

Водночас, в інших працях і, зокрема, у роботі "Цифровий розвиток: виклики та перспективи" [46] взаємозв'язки між сектором інформаційних технологій, зростанням та конкурентоспроможністю визначаються як сутнісні і робиться висновок, що "конкурентні переваги розвинених країн мають своїм підґрунтям саме розвинену сферу інформаційно-комунікативних технологій" [46, с. 14]. Підсумовуючи дискусію з цього питання, американські вчені М. Крістен і М. Сарварі зазначають, що "інформаційний аспект сьогодні стає одним із найголовніших в управлінні конкурентоспроможністю" [47, с. 53].

Ґрунтовне дослідження проблеми впровадження новітніх інформаційних технологій в управлінні конкурентоспроможністю українських підприємств міститься у роботі [48], у якій її автор зазначає, що "існуюча наукова база цього напрямку вітчизняних досліджень, є неприпустимо звуженою, а її розширення стримується відсутністю в Україні загальнодержавної ідеології розбудови нової економіки та інформаційного суспільства" [48, с. 126].

Таким чином, наведений у статті огляд наукових праць дозволяє сформулювати загальний висновок про безсумнівно висхідний розвиток теоретичних і методологічних основ управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства, яке стає все більш глибоким, цілісним і системним знанням. Проте, незважаючи на значний дослідницький інтерес, певне коло проблем, у тому числі фундаментального характеру, залишається відкритим і навіть непоставленим. Дотепер бракує комплексних досліджень з виходом на практичний рівень реалізації завдань синтезу та оцінки ефективності систем управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Через певну обмеженість досліджень з цієї проблематики не існує чіткого уявлення природи і особливостей міжнародної конкурентоспроможності підприємства як об'єкта управління, без визначення яких неможливо забезпечити функціональне узгодження керуючої та керованої підсистем управління.

Подальші дослідження у цьому напрямку мають набувати комплексного характеру: синтез системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства має відповідати певним вимогам і закономірностям – ґрунтуватися на результатах моніторингу і виявленні перспективних виробництв і підприємств, які мають потенціал прориву до світового рівня конкурентоспроможності; враховувати галузеве різноманіття підприємств і мультиваріантність методів підтримки і регулювання конкурентоспроможності; спричинювати об'єктивну потребу використання макроекономічного контуру регулювання конкурентоспроможності мікроекономічними суб'єктами для реалізації цілей їх зовнішньоекономічної діяльності; забезпечувати досягнення синергетичного ефекта інтегрування державно-регулятивного і управлінського контурів; використовувати багаторівневий механізм адаптації та функціонування у зоні адаптаційного максимуму; враховувати рівень сприятливості/ворожості зовнішніх ринків на підставі відповід-

ного науково-методичного забезпечення та створення в Україні спеціалізованої установи, аналогічної тим, які у розвинених країнах здійснюють інформаційну підтримку міжнародного бізнесу фірм і корпорацій.

Література: 1. Aiginger K. Revisiting an Evasive Concept: Introduction to the special Issue on Competitiveness // *Journal of Industry, Competition and Trade*. – June 2006. – Volume 6, Number 2. – Pp. 63 – 66. 2. Иноземцев В. Старая экономика в новом столетии: опыт и уроки // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2000. – №12. – С. 115 – 119. 3. Kalra A. The Curse of Competitiveness: How Advice from Experienced Colleagues and Training Can Hurt Marketing Profitability // *Journal of Marketing*. – May 2008. – Volume 72, Issue 3. – Pp. 32-47. 4. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. – М.: "Международные отношения", 1993. – 896 с. 5. Porter M. E. The Economic Performance of Regions: Measuring the Role of Clusters // *CI Conference*, Gothenburg. – 19.09.2003. – 44 p. 6. Enright M. J. Regional Clusters: What we know and we should know // *Paper prepared for the Kiel institute International. Workshop on Innovation Clusters and Interregional Competition*, 2002. – 25 p. 7. Martin R. Deconstructing Clusters: Chaotic Concept or Policy Panacea / R. Martin, H. Sunley // *Journal of Economic Geography*. – 2003. – Vol. 3. – Pp. 5 – 35. 8. Robinson D. Clusters Theory as Constructive Confusion: With application to Sudbury // *Paper presented to Laurentian Economics Department Seminar*. – December 4, 2002. – 17 p. 9. Кругман П. Р. Международная экономика / П. Р. Кругман, М. Обстфельд. – 5-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 832 с. 10. Lundvall B. The globalizing learning economy: Implication for innovation policy / B. Lundvall, S. Borrás // *Commission of the European Union, Report DG XII – TSER program*. – December, 1997. – 176 p. 11. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы. – Смоленск: Ойкумена, 2005. – 496 с. 12. Пивоварова М. А. Россия: уровень актуального развития и пространство готовности // *Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова*. – 2000. – №1. – С. 43 – 51. 13. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития. – М.: ТЕИС, 2002. – 356 с. 14. Иванов Ю. Б. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия: Научн. изд. / Колл. авторов. – Харьков: Изд. ХНЭУ, 2004. – 256 с. 15. Андреева Л. Взгляд на системную конкурентоспособность как доминанту устойчивого экономического развития / Л. Андреева, Е. Миргородская // *Экономист*. – 2004. – №1. – С. 81 – 88. 16. Калужнова Н. Я. Конкурентоспособность регионов в условиях глобализации. – М.: ТЕИС, 2003. – 526 с. 17. Швиданенко О. А. Концепція конкурентоспроможності як система вимірювання рівня розвитку національних економік // *Формування ринкової економіки: 36 наук. праць. Спец. вип. Економіка підприємства: теорія і практика*. – 4.11. – 2008. – С. 663 – 670. 18. Отмахов П. Рационализм в экономической науке: теория и практика // *Вопросы экономики*. – 1999. – № 9. – С. 119 – 136. 19. Eilon S. On Competitiveness // *Omega: International Journal of Management Science*. – 1999. – №20. – P. 14. 20. Піддубний І. О. Сучасна теорія і практика міжнародної конкурентоспроможності: асиметрія концептуального рівня // *Економіка розвитку*. – 2005. – №1 (33). – С. 11 – 16. 21. Garelli S. The Four Fundamental Forces of Competitiveness // *The World Competitiveness Report/ IMD*, 1997. 22. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: Учебн. пособ. / Пер. с англ. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2001. – 272 с. 23. Гельвановский М. И. О стратегии повышения конкурентоспособности российской экономики. Доклад на расширенных заседаниях комитета Государственной думы по экономической политике и предпринимательству // *Российский экономический журнал*. – 2000. – №7. – С. 3 – 10. 24. Rivero O.de. The Myth of Development: The Nonviable Economics of the 21 Century. – L.; N.Y.: Zed Books, 2001. – 212 p. 25. Емельянов С. В. США: международная конкурентоспособность национальной промышленности. – М.: *Международные отношения*, 2001. – 408 с. 26. Boyer K. Competitive Priorities: Investigating The Need For TradeOffs In operations Strategy / K. Boyer, M. W. Lewis // *Production and Operations Management*. – Spring 2002. – Volume 11, Issue 1. – Pp. 9 – 20. 27. Rosenzweig E. D. Roth Towards a Theory of Progression: Evidence

from High-Tech Manufacturing / E. D. Rosenzweig, V. Aleda // *Production and Operations Management*. – Volume 13, Issue 4. – Winter 2004. – Pp. 354 – 368. 28. Brocklesby J. The evolution of competitive capability: a cognition and complex systems perspective / J. Brocklesby, C. Campbell-Hunt // *Organisational Transformation and Social Change*. – Volume 1, July 2004. – Issue 2-3. – Pp. 143 – 162. 29. Stratman J. K. Realizing Benefits from Enterprise Resource Planning: Does Strategic Focus Matter? // *Production and Operations Management*. – Volume 16, March-April 2007. – Issue 2. – Pp. 203 – 216. 30. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: Т. 3. Конкурентоспроможність української економіки / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.- кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с. 31. Воронкова А. Е. Управлінські рішення в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект: Монографія / А. Е. Воронкова, Н. Г. Калужна, В. І. Отенко. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2008. – 512 с. 32. Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: Монографія. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2008. – 232 с. 33. Пономаренко В. С. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: Підручник / В. С. Пономаренко, Л. І. Піддубна. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2008. – 328 с. 34. Нили Энди Призма эффективности: карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управления им: Пер. с англ. / Энди Нили, Крис Адамс, Майк Кеннерли. – Днепропетровск: Баланс-Клуб, 2003. – 400 с. 35. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий: Монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло. – Харьков: ИД "ИНЖЭК", 2005. – 144 с. 36. Боссиди Л. Искусство результативного управления / Л. Боссиди, Р. Чаран. – М.: ООО "Издательство "Добрая книга", 2004. – 288 с. 37. Виноградский Б. В. Китайское искусство управления / Б. В. Виноградский, В. С. Сизов // *Философия хозяйства*. – 2006. – №1. – С. 278 – 289. 38. Смирнов В. А. Разработка управленческих решений: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 271 с. 39. Мильнер Б. З. Теория организаций. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 336 с. 40. Хачатуров А. Е. Интеграционный менеджмент: проблемы, которые необходимо решать // *Менеджмент в России и за рубежом*. – 2004. – №2. – С. 9 – 20. 41. Системный анализ и принятие решений: Словарь-справочник: Учебн. пособ. для вузов / Под ред. В. Н. Волковой, В. Н. Козлова. – М.: Высшая школа, 2004. – 616 с. 42. Малявин В. В. Китай управляет. Старый добрый менеджмент. – М.: ООО "Издательство "Добрая книга", 2005. – 286 с. 43. The Global Information Technology Report – 2006-2007 // *World Economic Forum*. – Geneva, Switzerland, 2006. – 362 p. 44. Sanajaya L. Comparing National Performances: An Economic Analysis of World Economic Forum's Competitiveness Index // *Working Papers gehwps 61*. – Queen Elizabeth House, University of Oxford, Jan 2001. 45. Rajenesh N. Technological Competitiveness, Trade and FDI / N. Rajenesh, K. Wakelin. – University of Oxford, 2001. – P. 84. 46. Haider A. Khan. Digital Development: Challenges and Prospects. – May, 2002. – P. 182. 47. Christen M. Competitive Pricing of Information: A Longitudinal Experiment / M. Christen, M. Sarvary // *Journal of Marketing Research*. – Volume 44, Issue 1, February, 2007. – Pp. 42 – 56. 50. Шнипко О. С. Національний розвиток інформаційно-комунікативних технологій і конкурентоспроможність // *Економіка і прогнозування*. – 2007. – №1. – С. 116 – 129.